УДК 316.347 : 323.1] (477)] : 75.051.071.1Гай (477.46)] (045)
DOI: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2026.5.481

Tetiana Kuznets, Dariia Khomenko*

UKRAINIANNESS: A DIMENSION OF IDENTITY (THE ARTISTIC BIOGRAPHY OF THE PAINTER IVAN HAIDUK)

Abstract: This article systematizes previously known information and introduces archival records into scholarly circulation concerning the life and work of Ivan Mykhailovych Haiduk (1923-2004), a self-taught painter, a master of official portraiture and icon painting, and a restorer. His childhood and youth coincided with the tragic years of the Holodomor and the Second World War, which prevented him from obtaining a thorough formal education. Nevertheless, owing to his artistic abilities, he developed his skills independently and became a popular and renowned master.

The research has established that he did, in fact, have mentors: his love of icon painting emerged under the influence of a monk who taught him the basics of this art. Later, throughout his life, he encountered other people who generously shared their experience with the inquisitive and talented young man. While working as an artist for regional institutions in Cherkasy, Ivan Haiduk fulfilled official commissions while also creating works inspired by his own artistic calling. Over the course of his life, he produced more than 600 paintings in various genres, including series of portraits of historical figures and prominent contemporaries, a series entitled Ukrainian Woman, still lifes, studies, and decorative panels. As a master of ecclesiastical painting, he participated in the painting and decoration of cathedrals and churches in Kyiv, Poltava, Kharkiv, Chernihiv, and Cherkasy, as well as in other localities across Vinnytsia, Kirovohrad, and Cherkasy regions. His paintings were displayed at more than 50 art exhibitions, including solo exhibitions in Kyiv, Kaniv, Korsun-Shevchenkivskyi, Uman, Cherkasy, and Chyhyryn, as well as regional and nationwide exhibitions. Ivan Haiduk's works are held in the collections of numerous museums in Ukraine, Europe, and Canada, as well as in private collections.

The article draws on archival materials that are little known to the general readership in order to compile Ivan Haiduk's artistic biography. The systematization, reinterpretation, and reassessment of biographical information, reviews of art exhibitions, exhibition catalogues, and the artist's paintings have made it possible to present a comprehensive picture of the stature of this outstanding self-taught artist.

The research has also revealed distinctive features of the biography of an artist who, in an atheistic Soviet state governed by the Communist Party, was not a member of the Communist Party, yet created portraits of representatives of the party and economic nomenclature while simultaneously painting cathedrals and churches. For this, he was dismissed from his job and expelled from artists' associations, although commissions for his paintings continued to be placed. In other words, the party-state system was unable to break this talented master, yet it failed to give him the recognition he deserved. However, Ivan Haiduk's greatest monument is his artistic legacy and the grateful remembrance of future generations.

Keywords: artistic biography, ecclesiastical painting, portrait painting, artistic legacy, personal convictions, Uman, Cherkasy, Ukrainian identity

* *Kuznets Tetiana* – Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of History and Culture of Ukraine, Uman National University (Uman, Ukraine); ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9282-110X; e-mail: tetiana.kuznets@gmail.com

Khomenko Dariia – Magister of History, Uman National University (Uman, Ukraine); ORCID: https://orcid.org/0009-0001-7525-4609; e-mail: dariia.khomenko2005@gmail.com

CC BY 4.0

Тетяна Кузнець, Дарія Хоменко*

УКРАЇНСТВО: ВИМІР ІДЕНТИЧНОСТІ (МИСТЕЦЬКА БІОГРАФІЯ ХУДОЖНИКА ІВАНА ГАЙДУКА)

Анотація: У статті систематизовані відомі та вводяться до наукового обігу нові архівні відомості про життя та творчість самодіяльного художника-живописця, майстра офіційного портрета та іконопису, реставратора Івана Михайловича Гайдука (1923-2004 рр.). На його дитинство та юність випали трагічні роки голодомору та Другої світової війни, що завадило здобути ґрунтовну освіту. Але маючи мистецькі здібності, він самотужки сформувався у популярного та відомого майстра.

Вдалося з'ясувати, що все ж наставники у нього були: любов до іконопису з'явилась під впливом ченця, який навчив початкам цього мистецтва. А потім на життєвому шляху ще зустрічались люди, які щедро ділились своїм досвідом з допитливим і талановитим юнаком. Працюючи художником у Черкаських обласних установах, Іван Гайдук виконував й офіційні замовлення, і творив за покликом душі. Протягом життя він створив понад 600 різножанрових полотен, серед яких: серії портретів історичних постатей, видатних сучасників, серію під назвою «українська жінка», натюрморти, етюди, панно. Як майстер церковного живопису він брав участь у розписуванні соборів і церков у Києві, Полтаві, Харкові, Чернігові, Черкасах, в інших населених пунктах Вінницької, Кіровоградської, Черкаської областей. Його картини виставлялися на більш як 50 художніх виставках: персональних у Києві, Каневі, Корсунь-Шевченківському, Умані, Черкасах, Чигирині, а також на обласних і всеукраїнських. Художні роботи Івана Гайдука є в експозиціях багатьох музеїв України, Європи та Канади, у приватних колекціях.

Для укладання мистецької біографії Івана Гайдука у статті використані архівні матеріали, які маловідомі читацькому загалу. Систематизація та нове прочитання й осмислення відомостей біографічного характеру, відгуків з мистецьких виставок, каталогів, полотен художника дали можливість комплексно представити велич українського самородка.

З'ясовано особливості біографії митця, який в атеїстичній, радянсько-партійній державі не був членом комуністичної партії, а створював портрети представників партійно-господарської номенклатури і, водночас, розписував собори та церкви. За це звільняли з роботи і виключали з творчих спілок, але продовжували замовляти картини. Тобто талановитого майстра партійно-державна система зламати не могла, тому достойно і не оцінила. Але найбільшим пам'ятником Івану Гайдуку є його мистецька спадщина та вдячна пам'ять нащадків. Саме такими самобутніми особистостями створені неперевершені зразки культури українського народу, саме ними увиразнювалась українська культурна та національна ідентичність.

Ключові слова: мистецька біографія, церковний живопис, портретний живопис, мистецька спадщина, життєва позиція, Умань, Черкаси, українська ідентичність

* *Кузнець Тетяна Володимирівна* – доктор історичний наук, професор, професор кафедри історії та культури України, Уманський національний університет (Умань, Україна);
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9282-110X; e-mail: tetiana.kuznets@gmail.com
Хоменко Дарія Дмитрівна – магістр історії, Уманський національний університет (Умань, Україна);
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-7525-4609; e-mail: dariia.khomenko2005@gmail.com

CC BY 4.0

Постановка проблеми. Оскільки популяризація історії України, її видатних особистостей, відновлення та збереження національної пам'яті українського народу є одним із завдань сучасної політики у сфері культури та мистецтв, у сфері утвердження української національної ідентичності, то звернення до біографій самобутніх митців є цілком умотивованим. Самобутність визначається як сукупність унікальних, неповторних рис, які вирізняють людину, визначаючи її індивідуальну сутність, оригінальність і самостійність. Закон України про основні засади держаної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, самобутність особи відносить до основних суспільно-державних (національних) цінностей України. Тобто самобутні особи чи групи осіб є мірилом ідентичності, а відтак укладання та популяризації мистецької біографії є нагальним завданням.

У світовому та вітчизняному дискурсах біографічна традиція має глибоке коріння і позитивну динаміку поширення. На кожному етапі її еволюції перед нею постають нові завдання, які зумовлені і суспільними запитами, і з'явленням нових практик укладання біографій – художніх, наукових, мистецьких. Окреслюючи завдання та перспективи розвитку біографіки в Україні, член-кореспондент НАН України історик і бібліограф Володимир Попик зазначав, що «важливо всебічно поширювати біографічні знання, надавати їм дієву адресну спрямованість, підносити культуру сприйняття біографічної інформації представниками різних за віковими, освітніми, професійними характеристиками аудиторії»[1]. Біографічна інформація, окрім наукового інтересу, має і значний виховний потенціал. Адже біографії непересічних особистостей повинні служити зразком для наслідування, дороговказом при виборі напряму життєвого шляху у кризові періоди суспільного розвитку. Тим більше, коли мова йде про мистецьку біографію як опис життєвого та творчого шляху творчої особистості, який фокусується на формуванні її талантів, етапах розвитку та ключових мистецьких досягненнях.

Про Івана Миколайовича Гайдука як людину, сім'янина, учителя відомо з написаних відгуків як відомих в Україні людей, так і звичайних відвідувачів виставок його картин, надруковано кілька статей. Але у Державному архіві Черкаської області зберігаються матеріали, зібрані Управлінням культури і туризму облдержадміністрації з метою представлення його до присвоєння звання Заслужений художник України, які варто ввести до наукового обігу для укладання повної його мистецької біографії. Це автобіографія І.М. Гайдука від 10 травня 2001 р., витяги з «Трудової книжки», угоди на виконання замовлень, довідки, характеристики з місць роботи, каталоги виставок, ксерокопії та репродукції іконописних і скульптурних робіт, зразки наочної агітації, перелік телепередач про художника, відгуки відомих людей, діячів культури та мистецтва про творчість митця та відвідувачів його виставок.

Тому *метою наукової розвідки* є систематизація опублікованої інформації про Івана Миколайовича Гайдука з доповненням відомостями з архівних документів для створення повної мистецької біографії художника.

Огляд літератури. Традиція укладення митецьких біографій є усталеною. Діапазон

[1] *Попик В.І.* Біографіка в роки незалежності України: етапи становлення, здобутки, нерозв'язані проблеми, завдання та перспективи майбутнього розвитку. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*: зб. наук. пр. Ін-ту біографіч. дослідж. 2021. Вип. 22. С. 32. DOI: https://doi.org/10.15407/ub.22.013

CC BY 4.0

імен митців, життєвий і творчий шлях яких привертав увагу дослідників є досить широким. До того ж, продовжується практика рецензування альбомів, яка стимулює укладання мистецьких біографій. До прикладу, рецензія Олени Подобєд на альбом Катерини Кричевської-Росандіч є зразком вдалого поєднання характеристики альбому мисткині та біографічних відомостей про неї[2].

Дослідницький інтерес спрямовується як до потужних постатей мистецького олімпу, так і до менш відомих, але не менш талановитих художників. Так, Тетяна Кузнець та Юлія Присяжнюк уклали мистецьку біографію талановитого художника і педагога Корнія Генріховича Мікіндо, який 25 років керував дитячою художньою школою в Умані та підгодовував десятки талановитих художників, архітекторів, скульпторів[3].

У сучасній історіографії з'явилися дослідження мистецьких біограм представників одного жанру, творчої школи, чи одного хронологічного періоду. Прикладом першого може бути стаття Івана Коваля про школу бойчукістів[4], де розглянуто мистецькі практики Михайла Бойчука та його школи у фокусі деколоніальних практик українських художників, і яка доповнює мистецьку біографію зазначеної школи. Щодо мистецьких біографій художників певного періоду, то зразком підходу є стаття Тетяни Кузнець і Дарії Хоменко про утвердження української національної ідентичності шляхом укладання біографій творчої еліти Уманщини 19-20 ст.[5] Такі підходи й урізноманітнення тем досліджень свідчать про подальшу еволюцію біографічного жанру, зокрема мистецьких біографій.

Загальну оцінку діяльності Івана Михайловича Гайдука подано у публіцистичних і мистецтвознавчих публікаціях, присвячених його постаті як людини, сім'янина, художника та педагога[6]. Нарис про митця увійшов до книги черкаського журналіста Василя Трохименка «Бо ти на землі людина», яка присвячена працьовитим і визначним особистостям Черкащини[7]. У нарисі підкреслено роль художника у формуванні культурного середовища регіону. Щодо джерельної бази дослідження, то важливим джерелом вивчення творчої діяльності Івана Михайловича Гайдука є матеріали періодичної преси у формі фоторепортажів, інформаційних заміток, інтерв'ю та мистецьких оглядів. Аналіз газетних і журнальних публікацій засвідчує, що з кінця 1980-х й у 1990-х роках в

[2] *Подобєд О.* Життєві й мистецькі дороги Катерини Кричевської-Росандіч. *Старожитності Лукомор'я*. 2022. № 3 (12). С. 89-93. DOI: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.3.162

[3] *Кузнець Т., Присяжнюк Ю.* Корній Генріхович Мікіндо: життя, продовжене в учнях. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: історія.* 2023. Вип. 44. С. 52-61. DOI: https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-44-52-61

[4] *Коваль І.* Пропагандистські твори школи бойчукістів в українських мистецьких деколоніальних практиках. *Старожитності Лукомор'я*. 2025. № 1 (28). С. 245-258. DOI: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.1.325

[5] *Кузнець Т., Хоменко Д.* Утвердження української національної ідентичності шляхом укладання біограм творчої еліти XIX-XX ст.: уманський кейс. *Актуальні питання в сучасній науці.* 2025. № 11. С. 633-646. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-11(41)-633-646

[6] Див., наприклад: *Спіркіна О.О.* Іван Михайлович Гайдук як самобутній художник Черкащини. *Сучасне українське мистецтво: концепти, стратегії, візуальні практики*. Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Черкаси, 11-12 листопада 2021). Черкаси, 2021. С. 57-60; *Головко С.* Іван Гайдук – «Вільний художник незалежної України. *День*. 2009. № 147. URL: https://day.kyiv.ua/article/kultura/ivan-hayduk-vilnyy-khudozhnyk-nezalezhnoyi-ukrayiny; *Катрич О.* Іван Гайдук – «вільний художник незалежної України»: погляд крізь простір і час. *КИЇВВЛАДА*. 2019. URL: https://kyivvlada.com.ua/style/ivan-gajdukvilnij-hudozhnik-nezalezhnoi-ukraini-poglyad-kriz-prostir-i-chas/

[7] *Трохименко В.М.* Бо ти на Землі – Людина!: нариси. Черкаси: Брама-Україна, 2006. 592 с.

CC BY 4.0

засобах масової інформації було опубліковано щонайменше 22 матеріали, присвячені різним аспектам його творчої та громадської діяльності. У формуванні такого пласту джерел взяли участь журналісти та фотокореспонденти регіональної преси, зокрема – В. Скляренко, З. Долина, П. Ткаченко, А. Новицький, Т. Лесіна, А. Добролюб, А. Лютневий, Л. Моренко, В. Васильченко, Л. Дорошина, М. Озірський, М. Буслик, Н. Півториста, В. Данин, В. Вандаловський, О. Пронько, О. Дяченко, М. Лукичева, І. Ганицький, С. Косенко, Д. Шакін та інші[8]. Зміст їх публікацій свідчить про багатовимірність репрезентації митця в інформаційному просторі, де висвітлювалися як персональні виставки художника та участь у регіональних і республіканських експозиціях, так і окремі твори, що викликали суспільний резонанс. Особливу увагу журналісти приділяли його історико-патріотичним полотнам, портретам визначних постатей української історії, а також роботам воєнної тематики, в яких поєднуються емоційна виразність і документальна основа. Окрему частину матеріалів становлять фоторепортажі з виставок, інтерв'ю й авторські публікації, в яких розкривається творча позиція митця та його погляди на мистецтво.

Суттєве місце серед джерел дослідження посідають каталоги виставок, які дозволяють простежити ранні етапи мистецької біографії художника. Зокрема, каталоги «Виставки народно-образотворчого мистецтва Київської області» (1953 р.) та «Виставки народно-образотворчого мистецтва Черкаської області» (1956 р.) фіксують участь митця у регіональних художніх експозиціях і містять перелік його живописних та графічних робіт[9]. У каталог виставки 1953 р. було внесено дві живописні роботи художника – «Портрет робітника» та «Портрет жінки», що свідчить про раннє звернення митця до портретного жанру й інтерес до соціально значущих образів. У каталозі 1956 р. значився значно ширший творчий доробок І.М. Гайдука. Зокрема було внесено назви 16 живописних полотен пейзажного та жанрового характеру, а також 2 графічні роботи пейзажного жанру, сільського життя й індустріальних мотивів[10]. Щодо кількісного виміру художнього доробку, то уявлення складає мистецтвознавче видання М. Дашківського[11], де систематизовано 68 репродукцій робіт художника, наведено перелік 166 картин і 47 етюдів, що окреслює масштаб і жанрову різноманітність його творчої спадщини.

Зазначені каталоги, мистецтвознавчі праці та публікації преси зберігаються у фондах Державного архіву Черкаської області, що гарантує їхню наукову автентичність і можливість використання у дослідженні.

Виклад основного матеріалу. Важкі долі талановитих людей стали для української культури не винятком, а трагічною закономірністю. Шлях до мистецтва нерідко починався з ранніх утрат і боротьби за фізичне виживання. Саме такою була доля Івана Михайловича Гайдука – хлопчика, який втратив батьків, пережив голод і неодноразово опинявся на межі життя та смерті, але зумів вистояти завдяки незламній волі до життя та наполегливому прагненню малювати.

[8] Державний архів Черкаської області (ДАЧО). Ф. Р-6005. Оп. 1. Спр. 1. Відгуки газет та журналів на творчу діяльність незалежного художника-живописця Івана Михайловича Гайдука. Арк. 526-528.
[9] Ibid. Спр. 1. Книги майстра та каталоги виставкових робіт художника-живописця Івана Михайловича Гайдука. Арк. 529.
[10] Ibidem.
[11] *Дашківський М.* Живописець Іван Гайдук (з каталогом картин): до 70-річчя з дня народження і 50-річчя творчої діяльності / під загальною редакцією *В. Гайдука.* Київ: Добродій, 1993. 63 с.: іл.

CC BY 4.0

Подолані випробування визначили масштаб його особистості та творчого шляху, адже згодом Іван Михайлович Гайдук реалізувався як самобутній народний художник, видатний український живописець, портретист, декоратор і скульптор, заслужений іконописець Української православної церкви, дипломант Міжнародної програми «Мистецький олімп», полковник козацтва. Пройшовши через втрати та злидні, митець став легендою міста Черкас, живою частиною його культурної історії. Втім, його життєва історія завершилася трагічно: художник загинув від насильства, ставши жертвою злочину.

Життєвий шлях майстра був дуже непростим. Сам Іван Михайлович в автобіографії згадував: «У ранньому дитинстві, мені не було і двох років, мене знайшли в Умані на базарі з дощечкою на шиї та надписом мого прізвища, ім'я та по-батькові та року народження і зачислили до дитячого будинку в м. Умані, де мені було встановлено день народження, а тоді і в м. Біла Церква»[12]. Очевидці пригадували молоду жінку, яка залишила дитину: нею була дружина розстріляного білого офіцера, що переховувалася від переслідувань чекістів. Можливо, вона була сповнена відчаю, але глибоко в душі сподівалася, що хтось підбере дитинча та збереже йому життя.

Його дитинство пройшло в притулках і дитячих будинках, де тоді панували голод і безпросвітність. Про дитячу безпритульність він знав не з книжок. Діти без рідних намагалися вижити на вулицях, ховаючись у підвалах, на вокзалах і базарах, на дахах будинків, у цвинтарних склепах і темних підворіттях. Вони були босі, в лахмітті, часто хворі або скалічені, змушені просити їжу або красти, щоб вижити. Містами й селами України блукали сотні таких виснажених, знедолених дітей, для яких день був боротьбою за виживання, а ніч – випробуванням страху та холоду. Голод і спрага виснажували тіло Іванка до межі. Його ноги були опухлі й важкі, відмовлялися слухатися, а губи тріскалися від зневоднення[13].

Назавжди закарбувались у пам'яті голодні дні та місяці 1933-го року. Навколо нього були такі ж виснажені люди з чорними колами під очима, які намагалися обміняти будь-яку дрібницю на шматок хліба. Відчуття безпорадності та розпачу стискало серце хлопчика, а кожен день здавався останнім. Іванко завжди пригадував літо таким, яким воно було колись, і ці спогади допомагали йому переживати суворі будні. Він майже марив: «А літо... Яке ж прехороше, привітне, ласкаве. Яке яскраве сонце! Небо бездонне, прозоре, блакитне. Задивившись на миттєві метаморфози хмар, Іванкові почало ввижатися, що його тіло вже легше за хмаринку, що ще мить – і він полетить у далекі мандри разом із цією дивовижею. Але вкрай обважнілі ноги та нестерпний біль-покруч у нутрощах повертали його у страшну буденність»[14]. У дитячих думках Іванка звучало рефреном: «Була б мама жива, хіба б дала вона мені померти з голоду?»[15].

Івана врятував добрий, сивий дідусь, який теж пережив тяжкі часи голоду. Він дав хлопчикові шматок сухого хліба і пояснив, як їсти потроху, щоб вижити. Дід також показав шлях до бурякового поля, де можна знайти щось для їжі. Іванко рухався важко, падав, але

[12] ДАЧО. Ф. Р-6005. Оп. 1. Спр. 1. Автобіографія. Арк. 7.
[13] *Гайдук В.* Іван Гайдук: «Моє життя в мистецтві нерозривно поєднано з долею України». До 100-річчя від дня народження. *Світогляд*. 2023. № 2 (100). С. 42.
[14] Ibid. C. 43.
[15] Ibidem.

CC BY 4.0

продовжував іти вперед. На полі він знайшов замулений рівчак і там можна було полоскати та гризти маленькі бурячки, щоб втамувати голод. Завдяки порадам і допомозі старого дідуся хлопчик вижив. Ледь вгамувавши голод, Іванко помітив, що серед рядків на полі лежали люди, мертві обличчями й тілом, спотворені від болю та виснаження. Вони, ймовірно, теж намагалися вижити, проте смерть наздогнала їх на місці. Час від часу тіла забирали на підводу, а чоловіки із закутаними обличчями рахували, скільки «пайок» належало за ще одне загублене життя. Одного разу підвода наблизилася до Іванка, він завмер від страху та намагався повільно відповзти, щоб уникнути смерті. Про себе, в думках хлопчик повторював: «Тільки б не знайшли, тільки б не помітили...»[16].

Навіть у найтемніші миті Іван не втрачав надії. Він усвідомлював, що попри голод і страх йому потрібно вижити. Кожного разу, коли він лежав на землі, вдивляючись у сонячне світло та легкі хмаринки, він давав собі маленьку обіцянку: «Я обов'язково намалюю це яскраве сонце, це чудове блакитне небо, величний образ Боженьки намалюю також»[17]. Повторюючи це в думках, він ніби черпав у власній обіцянці силу, щоб продовжувати йти вперед і не здаватися.

Через кілька десятиліть після безпросвітного сирітського дитинства Іван Михайлович в інтерв'ю журналістам розповідав про порятунок у роки лихоліття. Відповідаючи на поширене запитання: «Іване Михайловичу, то це вас буряки врятували від невідворотної смерті?», він уточнював, що важливішим був людський вчинок, а не випадковість. Митець наголошував: «Мене врятувала невмируща людська доброта. Скільки живу, стільки й згадую того незнайомого діда, який віддав, може, останній свій окрайчик хліба, щоб врятувати моє молоде життя»[18]. За словами Івана Михайловича, саме людяність незнайомого чоловіка стала вирішальною для його порятунку.

Після того, як Іван вижив у роки Голодомору, його життя поступово наповнювалося новими викликами та досвідом. Випадково, блукаючи вулицями містечка, він натрапив на ченця, який писав ікону на дошці, і попросив навчити його малювати. Хлопчик заворожено стежив за рухами пензля, а сонячне світло лагідно освітлювало келію. Втомлений і голодний, він трохи пригрівся на сонці й заснув, а прокинувшись, опинився під пильним поглядом ченця. Монах прийняв Іванка «на науку» та пояснив, що навчання потребує дисципліни та відповідальності. Наступного дня він почав віднаджувати хлопчика від шкідливих звичок, навчивши уникати куріння і пиття. Чернець показував, як тримати пензель і вести його точно, як відчувати фарбу та дбати про акуратність, а також пояснював, що терпіння та дисципліна важливі для будь-якого ремесла. З тих пір Іван регулярно приходив до монастиря, поступово опановуючи техніку іконопису та засвоюючи життєві уроки, які згодом стали основою його світогляду та творчості. Саме та перша зустріч з наставником, подарована долею, заклала міцний фундамент у творчості Івана. Ці уроки згодом стали основою того, що зробило його талановитим і видатним художником.

У 1933 р. Іван був відправлений у трудову колонію імені Балицького в с. Ладоги Прилуцького району Чернігівської області, де у той час виховувався також майбутній

[16] Ibid. C. 43.
[17] Ibidem.
[18] Ibidem.

CC BY 4.0

український письменник Іван Микитенко, який згодом у своїй книзі «Ранок» згадував Івана Гайдука[19].

У 1939 р. Івана направили до Одеської художньої школи, де він міг би здобути перші систематичні знання з малювання[20]. Його життя почало налагоджуватися, з'явилася можливість навчатися та розвивати талант, але кривава війна внесла свої корективи. Іван мужньо пройшов фронтові дороги Другої світової: отримав три поранення, контузію, перебував у полоні, пережив концтабір, декілька разів вдавався до втечі, заслужив два ордени та чотири бойові медалі[21]. Незважаючи на все, він завжди малював – в окопах, бліндажах для фронтових газет, зберігаючи прагнення до творчості навіть у найскладніших обставинах.

Тільки-но закінчилася війна, молодий солдат Іван Гайдук демобілізувався у Красному Лучі Луганської області. Він виходив на ринок із власними картинами, щоб продати їх і купити хліба, і саме там його помітив досвідчений художник Терентій Козир. Напевне він розгледів талант юнака і взяв його під свою опіку. Вчитель багато чого навчав Івана Гайдука, прищеплюючи не лише майстерність, а й життєві цінності: «Не ставай жадібним на гроші, вони самі прийдуть. Не закопуй талант, передавай учням. Коли відчуєш, що малюєш, як я, напиши мій портрет»[22]. Попри те, що Іван Михайлович уже мав персональні виставки, він довго боявся братися за пензель аби відобразити образ свого наставника. Однієї зими він захворів і злякався, що не встигне виконати заповіт учителя. Тоді біля його ліжка поставили мольберт і художник нарешті почав писати старця з сивою гривою волосся і мудрим, пронизливим поглядом, що проникає прямо в серце.

Після демобілізації Іван одружився і у 1948 р. сім'я Гайдуків переїхала до Черкас, де продовжилося творче становлення Івана Гайдука. Прагнучи здобути фахову мистецьку освіту, він заочно навчався на мистецтвознавчому факультеті Ленінградської художньої академії, однак не завершив навчання. Згодом продовжив освіту на факультеті живопису Московського заочного університету імені Н.К. Крупської[23].

З листопада 1947 р. до липня 1948 р. Іван Михайлович працював маляром-художником Черкаського змішаного торгу Київського обласного управління місцевих торгів[24]. Надалі виконував численні замовлення установ, підприємств, організацій, колгоспів і військових частин Вінницької, Кіровоградської, Полтавської та Черкаської областей. Художник створював портрети, барельєфи, пам'ятники на братських могилах загиблих воїнів, а також займався художнім оформленням інтер'єрів будинків культури та клубів. Упродовж березня 1953 р. – листопада 1954 р. І.М. Гайдук входив до складу Черкаського обласного кооперативного товариства художників[25].

Повоєнні реалії змушували митця дбати водночас і про матеріальне забезпечення родини. Щоб утримувати сім'ю, він часто виконував офіційні замовлення, створюючи портрети радянських керівників. За спогадами художника, оплатою за таку роботу нерідко ставали продукти харчування – мішок борошна чи шматок сала, що в умовах того часу

[19] ДАЧО. Ф. Р-6005. Оп. 1. Спр. 1. Передмова. Арк. 7.
[20] *Гайдук В.* Іван Гайдук: «Моє життя в мистецтві нерозривно поєднано з долею України»... С. 44.
[21] Ibidem. С. 44.
[22] Художник та смерть: Іван Гайдук. URL: https://goroduman.com/node/1019
[23] *Гайдук В.* Іван Гайдук: «Моє життя в мистецтві нерозривно поєднано з долею України»... С. 50.
[24] ДАЧО. Ф. Р-6005. Оп. 1. Спр. 1. Передмова. Арк. 7.
[25] Ibidem.

CC BY 4.0

вважалося справжнім достатком. Так, у селі Тальянки Іван Гайдук створив для місцевого клубу три великі картини: «Сталін і Мао Цзедун», «Прийняття в комсомол» і «Дружба народів»[26]. Портрет Сталіна змушений був подарувати першому секретарю Тальнівського райкому компартії, бо він йому дуже сподобався[27].

Виконані ним портрети радянських керівників швидко принесли художникові популярність. Секретарі райкомів і голови колгоспів змагалися між собою, демонструючи в кабінетах і клубах портрети вождів, написані саме І. Гайдуком. Прийшов достаток і невдовзі кирзові чоботи він замінив на модні туфлі та купив автомобіль «Волга», яким кермувала його дружина Тетяна, його найближча людина, підтримка та вірна супутниця[28]. Вона надихала його, допомагала у щоденних справах і розділяла як творчі злети, так і життєві труднощі. Де і як Іван Михайлович познайомився з Тетяною Микитівною наразі з'ясувати не вдалося, однак очевидно, що їхній шлюб був міцним і заснованим на взаємній повазі. Вони прожили разом п'ятдесят вісім років. За рік до його загибелі Тетяна Микитівна після тяжкої хвороби померла. У подружжя Гайдуків народилося двоє дітей: донька Неля та син Віктор. Про доньку збереглося небагато відомостей, натомість життєвий шлях сина відомий значно детальніше.

Віктор з раннього дитинства мріяв бути військовим, займався спортом, був кандидатом у майстри спорту з боксу. Багато малював, успадкувавши любов до мистецтва від батька, однак особливе захоплення викликали точні науки, анатомія та будова людського тіла. Саме це поєднання творчого мислення та зацікавлення медициною згодом визначило його професійний вибір. Захоплення ліпниною й анатомічними замальовками надихнуло на бажання стати пластичним хірургом.

Після навчання пройшов військово-медичну інтернатуру при Київському військовому госпіталі, набував досвіду в різних медичних закладах, багато оперував. Згодом завершив аспірантуру з хірургії у Київському науково-дослідному інституті гематології та переливання крові[29]. Працював лікарем у сфері лікування опіків в Республіканському опіковому центрі, а пізніше обіймав керівну посаду з лікувальної роботи в Київському міжрегіональному центрі медицини катастроф – одному з чотирьох подібних центрів у тодішньому СРСР, що координував діяльність в Україні, Білорусії та Молдови[30].

Згодом Віктор Іванович захистив докторську дисертацію, став професором й очолив кафедру загальної та невідкладної хірургії Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика, якою керував упродовж багатьох років[31]. За понад чотири десятиліття хірургічної практики виконав близько 25 тисяч операцій, сформував власну наукову школу, підготував численних учнів і послідовників. Його наукові інтереси охоплювали проблеми гастроентерологічної, гепатобіліарної та панкреатичної хірургії, порушення імунітету в умовах радіаційного впливу й екологічних чинників[32]. Віктор

[26] *Спіркіна О.О.* Іван Михайлович Гайдук як самобутній художник Черкащини... С. 57.
[27] Ibid. С. 57.
[28] Ibid. С. 58.
[29] *Катрич О.* Іван Гайдук – «вільний художник незалежної України»: погляд крізь простір і час...
[30] Ibidem.
[31] Державні нагороди України. Кавалери та лауреати (том IX) – Гайдук Віктор Іванович. *Українська конфедерація журналістів.* URL:https://who-is-who.ua/main/page/nagoroda-9/766/693
[32] Ibidem.

CC BY 4.0

Гайдук став автором і співавтором понад 400 наукових праць, зокрема монографій, атласів, навчальних посібників, а також десятків винаходів і патентів.

У 1987 р. разом із професором Володимиром Земсковим він заснував першу в Україні приватну клініку пластичної хірургії та косметики, де впроваджував сучасні медичні технології та власні розробки[33]. Віктор Іванович Гайдук не лише утвердився як високопрофесійний хірург і науковець, а й був відзначений численними державними та міжнародними нагородами. Він – Заслужений діяч науки і техніки України, Заслужений художник України, лауреат Державної премії України, а також лауреат всеукраїнських і міжнародних премій, серед яких «Визнання», «Золотий Орфей», премія імені Платона, міжнародної відзнаки «Дружба», імені Михайла Ломоносова та Віктора Глушкова[34]. Віктор Іванович є академіком Української академії наук, Академії інженерних наук України, Міжнародної академії комп'ютерних наук і систем, а також членом низки наукових і професійних організацій[35].

Професійна діяльність Віктора Гайдука засвідчує високий інтелектуальний і культурний потенціал родини, в атмосфері якої формувалась його особистість.

Життєва позиція Івана Михайловича Гайдука формувалася в умовах ідеологічного тиску та потребувала твердості у відстоюванні власних переконань. Попри близькість до партійних кіл, Іван Гайдук не був убезпечений від ідеологічного тиску. Якби він погодився вступити до компартії, міг би швидко отримати державну нагороду, які в той час вручали переважно лише членам компартії. Проте художник залишався незалежним у своїх переконаннях. Його статус портретиста радянських керівників фактично вимагав публічної лояльності та відмови від релігійності. Та Іван Михайлович не полишав іконопису. Щоб уникнути переслідувань, іноді діяв обережно, навіть маскувався, аби працювати над розписами храмів. Зрештою його зацікавлення сакральним мистецтвом стало відомим. Після того як священник звернувся до Спілки художників із проханням запросити І. Гайдука для розпису іконостаса, митця виключили зі Спілки. Однак обставини швидко змінилися. Вже наступного дня один із впливових замовників звернувся до художника з проханням терміново оновити портрети радянських вождів, фактично проігнорувавши рішення творчого об'єднання. Це викликало обурення серед частини колег. Відтоді стосунки з деякими з них ускладнилися: його звинувачували у пристосуванстві та прагненні вигоди. Та Іван Гайдук не зважав на осуд і продовжував працювати.

З роками життя поступово налагоджувалося. Після пережитих випробувань з'явилася стабільність, а разом із нею і можливість повністю присвятити себе творчості. Перша персональна виставка відбулася в колишньому районному центрі Уманщини – Бабанці у 1953 р. й була присвячена трудівникам села[36]. Через рік, у 1954 р., картини Івана Михайловича експонувались у Києві на республіканській виставці «Навіки разом», присвяченій 300-річчю так званого «возз'єднання України з Росією»[37]. Минуло три роки. І

[33] Україна. Європа. Світ. Українці - великий європейський народ. Золотий фонд нації – Гайдук Віктор Іванович. *Українська конфедерація журналістів.* URL: https://who-is-who.ua/main/page/nlu8/131/680
[34] Державні нагороди України. Кавалери та лауреати (том IX) - Гайдук Віктор Іванович...
[35] Ibidem.
[36] *Головко С.* Іван Гайдук – «Вільний художник незалежної України. *День*. 2009. № 147. URL: https://day.kyiv.ua/article/kultura/ivan-hayduk-vilnyy-khudozhnyk-nezalezhnoyi-ukrayiny
[37] *Дашківський М.* Живописець Іван Гайдук (з каталогом картин)... С. 7.

CC BY 4.0

знову в Києві у 1957 р. картини художника були представлені на республіканській виставці самодіяльних митців. У 1963 р. до «Дня колгоспника» була організована ще одна персональна виставка на батьківщині художника в м. Умань[38]. Кожен відвідувач виставок творчих робіт «вільного художника незалежної України», як любив себе називати Іван Гайдук, упевнювався в тому, що серед робіт живописця домінують твори історичної тематики – яскраві події, потужні постаті діячів, які він виймає з історії України і втілює у нове життя, відтворене талантом майстра[39].

Значну частину робіт митця становлять портрети борців за національні інтереси України. Серед них – Богдан Хмельницький, Максим Залізняк, Іван Гонта, Михайло Грушевський. Починаючи з 1980-х років художник створив серію портретів українських гетьманів, а також живописні образи Івана Мазепи, Степана Бандери, Романа Шухевича, Івана Богуна.

Окремий цикл становлять картини козацької доби, присвячені життю й подвигам заради народу та держави. У зображеннях Івана Богуна та Максима Кривоноса митець увиразнював мужність і рішучість героїв. Працюючи над образом Петра Калнишевського, художник акцентував увагу на його незламності, адже останній кошовий отаман прожив понад сто років і тривалий час перебував у засланні, не зрадивши своїх переконань. Одним із вагомих досягнень Івана Михайловича стало написання портретів майже всіх гетьманів України.

Серед найяскравіших історичних образів, створених митцем, є портрети героїв українського народу: «Устим Кармелюк», «Северин Наливайко», «Байда Вишневецький», «Гетьман Іван Мазепа». Виразні постаті діячів Центральної Ради: «Президент Михайоло Грушевський», «Володимир Винниченко», «Голова Директорії Симон Петлюра», «Отаман Юрко Тютюнник», «Батько Нестор Махно», «Генерал армії Іван Черняхівський»[40]. За словами Івана Михайловича, робота над історичними полотнами завжди починалася з ґрунтовного опрацювання джерел: «Я завжди, перш ніж розпочинати писати картину, – розповідав він, – досконало вивчаю історичний матеріал»[41].

Самодільного художника приваблювали місця, пов'язані з історією рідного краю. Він багато подорожував Україною. Так з'явилися картини «Де ти бродиш, моя доле», «Хата в Моринцях, де народився Шевченко», «Хата, де народився Степан Руданський», «Дорога в Холодний Яр», «Мотронин монастир», «Преображенська церква», «Видубецький монастир», «Дуб Шевченка в Прохорівці», «Дуб Шевченка в Будищі», «Дуб поблизу Тульчина»[42].

Окреме місце у творчості Івана Гайдука посідає тема жінки, яка постає символом краси, духовності, любові та самопожертви. Заслужений художник України, доктор медичних наук, професор, видатний хірург, педагог і науковець, член Національної спілки художників України, лауреат численних українських і міжнародних премій, автор понад 400 наукових і художніх праць Анатолій Павлович Радзіховський (нар. 1942) високо

[38] Ibidem.
[39] *Гайдук В.* Іван Гайдук: «Моє життя в мистецтві нерозривно поєднано з долею України»... С. 44.
[40] Ibid. С. 46.
[41] Ibidem.
[42] *Дашківський М.* Живописець Іван Гайдук (з каталогом картин)... С. 43.

CC BY 4.0

оцінював творчість Івана Гайдука, зазначаючи: «Відвідайте виставку Гайдука "Краса жінки в мистецтві" і Ви зрозумієте усю велич його безкрайньої душі та любові до прекрасного»[43].

Щодо художніх технік, то найповніше індивідуальність митця розкрилася у лаковому живописі. Саме в ньому особливо виразно проявилися його поетичність, проникливість образів і власна живописна манера. З цього приводу Володимир Сидорук (1925–1997), український живописець, член Київської організації Спілки художників України зазначав: «З найбільшою повнотою проявився особистий талант Івана Гайдука у лаковому живописі. Проникливість, задушевність та поетичність образів, його власний неповторний живописний почерк, легкість мазка, прозорість фарбового шару та стриманість колориту досягли великої живописної виразності»[44].

Високу оцінку творчості митця дав і Володимир Слєпченко (нар. 13 листопада 1947) – маляр, графік, монументаліст і майстер психологічного портрету. Він – член Національної спілки художників України (1986), Заслужений діяч мистецтв України (1998), народний художник України (2009), який працює в напрямі романтичного символізму, винахідник авторської техніки та власного стилю «Артлайн» – зазначав: «Безумовно, Іван Михайлович зробив великий особистий внесок у розвиток українського реалістичного портретного мистецтва, Його портрети визначних діячів держави, жіночі образи та роботи на релігійні сюжети, яким притаманна його життєва повнота, є самобутнім гімном красі й різноманітності світу, де людина має жити у гармонії з вищими вселенськими силами»[45].

Особливе місце у творчій спадщині Івана Гайдука займає православно-церковна тематика, яка становить окрему, глибоко-проникливу сторінку його мистецького доробку. Любов до Бога, прищеплена ще в дитинстві ченцем із монастиря, залишила глибокий слід у світогляді митця. Вона стала не лише особистим переконанням, а й важливою складовою його творчості. Іван Гайдук оформив і реставрував десятки соборів і храмів по всій Україні, розписав понад двадцять іконостасів і створив велику кількість православних ікон. Своєю працею він відтворював і зберігав історичну християнську малярську традицію та пам'ять.

Повоєнні десятиліття в СРСР позначилися активною антирелігійною політикою та масовим нищенням храмів. У таких умовах відкрите звернення до сакральної тематики було небезпечним і небажаним. Попри це, Іван Гайдук продовжував вивчати Святе Письмо та писати ікони, однак робив це переважно для себе, задовольняючи внутрішню духовну потребу.

Свій перший собор Іван Михайлович розписав у 1949 р. Він знаходився над Дніпром на території нинішнього Пагорбу Слави. Його пензлю належали ікони «Покрова», «Голгофа», «Цар Слави»[46]. Коли під фундамент собору заклали вибухівку, художник врятував не лише власні роботи, а й старовинні ікони, які згодом передав церкві в Дахнівці. Церкву Покрови, що стояла на місці нинішнього Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, і яка пізніше була зруйнована, теж розписував Іван Гайдук. У 1994 р. він переміг у всеукраїнському конкурсі іконописців, що проводився Київським патріархатом, за право розписати новозбудований храм у с. Бузівка, тоді Жашківського

[43] *Гайдук В.* Іван Гайдук: «Моє життя в мистецтві нерозривно поєднано з долею України»... С. 47.
[44] Ibidem.
[45] Ibidem.
[46] *Спіркіна О.О.* Іван Михайлович Гайдук як самобутній художник Черкащини... С. 58.

CC BY 4.0

району. Тоді йому було за сімдесят років. Також Іван Михайлович працював над оздобленням церкви Святого Миколая у Південно-Західному районі Черкас, створивши розп'яття Ісуса Христа та подарувавши дві великі ікони – Святого Миколая і Воскресіння Ісуса Христа[47]. Для церкви на території обласної лікарні міста Черкаси він подарував ікону Святого Пантелеймона, перед якою напередодні операцій моляться хірурги, пацієнти та їхні родини. За вагомий внесок у розвиток сакрального мистецтва Українська православна церква визнала його заслуженим художником і нагородила пам'ятною медаллю «Заслужений іконописець України»[48].

Особливе місце у творчості Івана Гайдука займає Черкащина, де він провів значну частину життя. Як сам художник зазначав: «Нема на Черкащині місця, де б не можна було написати гарний етюд чи відтворити чудову картину. Тож не спроста саме тут виникли перші захисники своїх історичних земель, Черкаси – козаки, побратими гайдуків, гайдамаків та опришків. А переплетіння прізвища Гайдук і міста Черкаси стало бомбою. Це був такий вибуховий момент у моєму житті, що я не міг не полюбити назавжди і описати, відтворюючи історію рідного краю і своєї родини»[49].

З 7 червня 1962 р. по 18 лютого 1974 р. Іван Михайлович Гайдук працював у Черкаському обласному виробничому комбінаті Управління кінофікації облвиконкому[50]. У цей період він був задіяний у художньо-оформлювальних роботах, пов'язаних із діяльністю закладів культури та кінообслуговування населення, виконував декоративні й оформлювальні завдання, що вимагали високого рівня фахової майстерності. У зв'язку зі скороченням штатів був звільнений з посади.

З 10 листопада 1974 р. і до виходу на пенсію 5 червня 1983 р. І.М. Гайдук працював художником-декоратором Парку імені Першого травня об'єднаної дирекції міських парків культури і відпочинку Черкаського міськвиконкому[51]. Одночасно із зайнятістю на виробництві І.М. Гайдук продовжував виконувати замовлення за трудовими угодами.

У вісімдесятилітньому віці Іван Гайдук часто згадував свого наставника Терентія Козиря та мріяв прожити стільки ж, скільки той. Віктор Іванович Гайдук згадував: «Батько протягом життя не мав жодного вихідного. Кожного дня він вставав о шостій і працював до пізнього вечора. Крім картин, Іван Михайлович власноруч робив і рамки до своїх полотен, до того ж жодна не повторювалася»[52].

Дім художника завжди був відкритий: його відвідували друзі, колеги, а студенти користувалися можливістю переймати досвід майстра. Іван Михайлович мріяв створити картину свого життя та дожити до ста років, проте його мріям не судилося збутися. Життя великого майстра обірвалося 6 травня 2004 р. Художник працював над портретами відомих і заможних людей, і, ймовірно, саме це зробило його мішенню для злочинця. Вбивцею виявився чоловік на ім'я Андрій, який уже мав п'ять судимостей. За свідченням сина Івана Гайдука, Віктора Гайдука, обставини смерті були такими: «На мольберті стояло

[47] Ibidem.
[48] *Катрич О.* Іван Гайдук – «вільний художник незалежної України»: поглядь крізь простір і час...
[49] *Гайдук В.* Іван Гайдук: «Моє життя в мистецтві нерозривно поєднано з долею України»... С. 47.
[50] ДАЧО. Ф. Р-6005. Оп. 1. Спр. 1. Передмова. Арк. 1.
[51] Ibidem.
[52] *Катрич О.* Іван Гайдук – «вільний художник незалежної України»: поглядь крізь простір і час...

CC BY 4.0

два портрети – Лесі Українки й Василя Стуса, над якими працював батько. Після контузії, отриманої на війні, він погано чув. Його вдарили ззаду сокирою п'ять разів, а потім задушили... Вбивцю знайдено, і він отримав довічне ув'язнення. Батько був наївним, як дитина, радів усім, хто приходив, завжди показував свої картини та ділився планами. Ми не раз йому казали, що світ тепер не той, що був, але він залишався відкритим, таким, яким його виховали у дитячому будинку. Він ніколи не пив і не курив, з повагою ставився до дітей, літніх людей і жінок. Його останні роботи – це галерея жіночих образів, понад сто творів. Він мріяв про виставку, присвячену жіночій красі, але, на жаль, колекція частково втрачена – вкрадена вбивцею. Можливо, мотивом злочину став і його принцип – не продавати картини, а лише дарувати. За все своє життя батько не продав жодної роботи. Для нього мистецтво не було товаром, а подарунком для музеїв, храмів, колгоспів, картинних галерей і друзів»[53].

Іван Михайлович Гайдук залишив по собі величезну творчо-духовну спадщину, яка надихає та виховує покоління українців. Протягом усього життя він мужньо долав життєві труднощі: пережив голод, війну, поранення, але ніколи не зламався і завжди залишався людиною, відкритою та доброю до оточуючих. Його мистецтво відображало глибоку любов до Батьківщини, повагу до історії та духовну багатогранність. Пензлю цього талановитого художника належить понад 600 робіт – портрети видатних історичних постатей, галерея жіночих образів, рідні пейзажі, натюрморти та численні ікони й церковні розписи, які він створив, не прагнучи матеріальної вигоди. Його творчість поєднувала патріотизм, історичну пам'ять і духовність, адже саме мистецтво стало інструментом збереження національної свідомості та виховання любові до рідної країни. Україна втратила видатного митця, але його спадщина та життєвий приклад залишаються неоціненним надбанням національної культури.

Про велич таланту та глибину душі Івана Гайдука говорив видатний український поет Василь Симоненко: «Є в цьому чоловікові щось незвичне, як і в прізвищі. Він вельми виділяється у будь-якому натовпі. Про таких починаєш думати майже підсвідомо. Мабуть поет або художник. І помилки в цьому нема жодної. Маючи широкий діапазон художніх інтересів він – поет в душі і художник за покликанням. Чого саме в ньому більше – сказати мені важко, як і важко оцінити його справжню художню стихію, а її сила передалась Іванові не інакше як від батьків і була посилена його потужною важкою повсякденною працею»[54] . Ці слова підтверджують, що Іван Гайдук залишив по собі не лише численні полотна, а й неперевершену духовну спадщину, яка продовжує жити в серцях людей і надихає майбутні покоління.

Формами репрезентації творчості Івана Михайловича Гайдука були телевізійні програми та документальні фільми, в яких неодноразово висвітлювалися його мистецька та громадська діяльність. Протягом 1990-х – початку 2000-х років на регіональному телебаченні здійснювалися покази сюжетів і нарисів про художника, що супроводжувалися демонстрацією його робіт як у Черкасах, так і за межами міста, що сприяло популяризації його творчості серед широкої авдиторії.

Зокрема, у травні 1995 р. Черкаська телекомпанія «Альт» у межах восьмихвилинної

[53] Ibidem.

[54] *Гайдук В.* Іван Гайдук: «Моє життя в мистецтві нерозривно поєднано з долею України»... С. 45.

CC BY 4.0

передачі з виставкового залу Черкаського краєзнавчого музею, присвяченої Дню Перемоги, представила низку знакових полотен митця[55]. Серед них – «Сини мої милі. Мати Степанова», у якій відображено трагедію матері, що втратила дев'ятьох синів на фронтах Другої світової війни, «Фінал», де зображено образ німецького офіцера, який пройшов війну, але загинув біля Бранденбурзьких воріт, а також композицію «Клятва», що репрезентує емоційно напружену сцену воєнного часу.

Подальше розширення телевізійної презентації творчості художника відбулося у серпні 2000 р., коли Черкаська державна телекомпанія підготувала теленарис з Палацу культури «Дружби народів» про персональну виставку Івана Гайдука, організовану Будинком народної творчості[56]. У межах експозиції було представлено 16 робіт, серед яких портрети визначних історичних постатей – Богдана Хмельницького, Петра Калнишевського, Івана Мазепи, Максима Залізняка, Тараса Шевченка, Михайла Грушевського, Леоніда Кучми та інших, а також низка жанрових і квіткових композицій («Піони», «Мальви», «Троянди»). Окрему увагу було приділено образу Уляни Завісної як символічній постаті жінок, що боролися за незалежність України.

У вересні 2000 р. Черкаське державне телебачення представило авторський нарис журналіста Степана Вінарського, в якому було узагальнено творчу діяльність І.М. Гайдука, а також зафіксовано факт його відзначення церковною нагородою: на Соборі Української православної церкви він отримав медаль нагоди 2000-річчя Різдва Христового.

Окреме місце в аудіовізуальній репрезентації творчості митця займає документальний фільм «Самородок» (2001 р.), створений Черкаським державним телебаченням (ТТО «До речі») за участю режисера М. Лазарєва та журналіста С. Вінарського[57]. Стрічка висвітлює багатогранність художника, його життєвий і творчий шлях, а також знайомить глядача з майстернею митця, колом його учнів і друзів. У фільмі показано і його працю у сфері храмового розпису в різних регіонах України, що дозволяє розглядати його творчість як цілісне мистецьке явище.

Про офіційне визначення праці Івана Гайдука свідчить «Трудова книжка», що зберігається у фондах Державного архіву Черкаської області. Упродовж 1965-1981 рр. у ній зроблено записи про 24 відзначення результатів його професійної діяльності, 12 з яких зафіксували нагородження почесними грамотами, а інші 12 – оголошення подяки[58]. Матеріальне заохочення здійснювалося переважно у формі грошових премій, які теж фіксуються у «Трудовій книжці» у 1979-1981 рр. Загалом записано про 6 грошових премій у розмірі по 10 карбованців кожна, а також 2 відзначення за зразкову організацію й активну участь у підготовці та проведенні політико-освітніх і культурно-масових заходів[59]. Найбільше відзначень припадає на кінець 1970-х років, коли результати праці Івана Гайдука регулярно схвалювались адміністрацією. Загалом матеріали «Трудової книжки» свідчать, що його професійна діяльність постійно отримувала позитивну оцінку офіційних

[55] ДАЧО. Ф. Р-6005. Оп. 1. Спр. 1. Покази по українському телебаченню та фільми за участю робіт незалежного художника-живописця Івана Михайловича Гайдука. Арк. 529.
[56] Ibid. Арк. 530.
[57] Ibidem.
[58] Ibid. Ф. Р-6005. Оп. 1. Спр. 1. Трудовая книжка. Арк. 17-20.
[59] Ibidem.

CC BY 4.0

установ і знаходила своє відображення у нагородах, подяках і грошових преміях. А у 2001 р. Управлінням культури Черкаської обласної державної адміністрації представлено Івана Михайловича Гайдука до присвоєння почесного звання «Заслужений художник України».

Висновки. Зібрані та систематизовані фрагменти інформації про творчість талановитого художника Івана Михайловича Гайдука, які вдалося доповнити архівними матеріалами, уможливили укладення мистецької біографії, яка, однак ще містить певні прогалини. Та все ж, представлений у статті матеріал складає досить об'ємне і цілісне уявлення про життя та творчість митця, образ якого надихає та слугує зразком для наслідування.

Сирітське дитинство Івана Гайдука припало на голодні і холодні 1920-1930-і роки, але низка життєвих обставин і випадкових зустрічей допомогли вижити та розвинутись непересічному таланту. Допомога сторонніх людей - діда з куснем хліба у часи Голодомору, ченця-іконописця, який зачепив потаємні струни юнацької душі та відкрив чарівний світ мистецтва, опіка художника Георгія Козира – була визначальною, щоб вижити, стати великим життєлюбом.

Подальшими життєвими віхами були роки навчання та творчого становлення, робота у художніх майстернях і постійна праця біля мольберта. Починаючи з першої персональної виставки у 1953 р., приходило визначення і ще більше бажання працювати. Основними напрямами його мистецької праці були: тема жінки, портрети історичних персоналій і державно-партійних діячів, пейзажі з історичних міст Черкащини, церковно-релігійне малярство, декорування. Пишучи на полотнах людей і природу, художник все робив на радість людям. Він не продавав своїх робіт, він їх просто дарував. Залишивши по собі велику мистецьку спадщину, Іван Михайлович Гайдук продовжив своє життя в картинах й у своїх учнях.

Внесок у співавторство. *Кузнець Т.В.*: концептуалізація дослідження, аналіз джерел та історіографії, написання первинного тексту статті; *Хоменко Д.Д.*: збір і систематизація матеріалів, редагування та доопрацювання тексту.

Заява про відсутність конфлікту інтересів. Автори заявляють, що не мають жодного реального чи потенційного конфлікту інтересів (фінансового, професійного, особистого або інституційного), який міг би вплину ти на результати дослідження, їх інтерпретацію або подання матеріалу в цій публікації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела

Державний архів Черкаської області (ДАЧО). Ф. Р-6005. Оп. 1. Спр. 1. 544 арк.

Література

Гайдук В. Іван Гайдук: «Моє життя в мистецтві нерозривно поєднано з долею України». До 100-річчя від дня народження. *Світогляд*. 2023. № 2 (100). С. 42-51.

Головко С. Іван Гайдук – «Вільний художник незалежної України. *День*. 2009. № 147. URL: https://day.kyiv.ua/article/kultura/ivan-hayduk-vilnyy-khudozhnyk-nezalezhnoyi-ukrayiny

Дашківський М. Живописець Іван Гайдук (з каталогом картин): до 70-річчя з дня народження і 50-річчя творчої діяльності / під загальною редакцією **В. Гайдука**. Київ: Добродій, 1993. 63 с.: іл.

Державні нагороди України. Кавалери та лауреати (том IX) – Гайдук Віктор Іванович. *Українська конфедерація журналістів.* URL: https://who-is-who.ua/main/page/nagoroda-9/766/693

CC BY 4.0

Катрич О. Іван Гайдук – «вільний художник незалежної України»: погляд крізь простір і час. *КИЇВВЛАДА*. 2019. URL: https://kyivvlada.com.ua/style/ivan-gajdukvilnij-hudozhnik-nezalezhnoi-ukraini-poglyad-kriz-prostir-i-chas/

Коваль І. Пропагандистські твори школи бойчукістів в українських мистецьких деколоніальних практиках. *Старожитності Лукомор'я*. 2025. № 1 (28). С. 245-258. DOI: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.1.325

Кузнець Т., Присяжнюк Ю. Корній Генріхович Мікіндо: життя, продовжене в учнях. *Наук. записки Вінницького держ. пед. університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: історія.* Вип. 44. С. 52-61. DOI: https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-44-52-61

Кузнець Т., Хоменко Д. Утвердження української національної ідентичності шляхом укладання біограм творчої еліти XIX-XX ст.: уманський кейс. *Актуальні питання в сучасній науці.* 2025. № 11. С. 633-646. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-11(41)-633-646

Подобєд О. Життєві й мистецькі дороги Катерини Кричевської-Росандіч. *Старожитності Лукомор'я*. 2022. № 3 (12). С. 89-93. DOI: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.3.162

Попик В.І. Біографіка в роки незалежності України: етапи становлення, здобутки, нерозв'язані проблеми, завдання та перспективи майбутнього розвитку. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*: зб. наук. пр. Ін-ту біографіч. дослідж. 2021. Вип. 22. С. 13-38. DOI: https://doi.org/10.15407/ub.22.013

Спіркіна О.О. Іван Михайлович Гайдук як самобутній художник Черкащини. *Сучасне українське мистецтво: концепти, стратегії, візуальні практики*. Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Черкаси, 11-12 листопада 2021). Черкаси, 2021. С. 57-60.

Трохименко В.М. Бо ти на Землі – Людина!: нариси. Черкаси: Брама-Україна, 2006. 592 с.

Україна. Європа. Світ. Українці – великий європейський народ. Золотий фонд нації – Гайдук Віктор Іванович. *Українська конфедерація журналістів.* URL: https://who-is-who.ua/main/page/nlu8/131/680

Художник та смерть: Іван Гайдук. URL: https://goroduman.com/node/1019

Перше надходження – 27.09.2026
Прийнято до друку – 29.10.2026
Оприлюднено на сайті – 07.11.2026

CC BY 4.0